

REVIDERT FORVALTNINGSPLAN FOR GJESS I VESTERÅLSKOMMUNENE

**ANDØY
BØ
HADSEL
LØDINGEN
SORTLAND
ØKSNES**

Revidert 02.02.2016

Innhold

Innledning.....	3
Forord med viktigste endringer i revisjonsarbeidet.....	4
1 Mål	5
1.1 Hovedmål.....	5
1.2 Delmål	5
2 Metode.....	5
3 Lovverk og konvensjoner	5
3.1 Naturmangfoldloven og viltloven	5
3.2 Nasjonale bestemmelser.....	6
3.3 Internasjonale avtaler	6
4 Aktuelle arter I – kortnebbgås og hvitkinngås.....	7
4.1 Kortnebbgås <i>Anser brachyrhynchus</i>	8
4.2 Hvitkinngås <i>Branta leucopsis</i>	11
5 Problembeskrivelse	14
5.1 Skader på dyrka mark	14
5.2 Geografiske og topografiske preferanser i Vesterålen	15
5.3 Omfanget av landbruksareal som er med i tilskuddsordninga	19
5.4 Konsekvenser av skremming	20
5.4.1 Konsekvenser av jaging for atferden	20
6 Skadeomfang av kortnebbgjess og hvitkinngjess.....	20
7 Strategivalg.....	22
8 Tiltak	22
8.1 Beskrivelse av ulike tiltak	22
8.1.1 Årlig tilskudd	22
8.1.2 Engangstilskudd - nydyrking /kjøp av tilleggsjord.....	22
8.1.3 Manuell jaging.....	23
8.1.4 Innflygingshinder.....	23
8.1.5 Skremmeanordninger.....	23
8.1.6 Kunnskapsbehov	23
8.2 Tiltak oppsummert i tabell	24
8.3 Kommentarer til tiltakene.....	24
9 Gjennomføring	24
9.1 Videreføring av forskning	25
10 Aktuelle arter II - Grågås.....	25
10.1 Grågås <i>Anser anser</i>	25
10.2 Problembeskrivelse	26
10.2.1 Geografiske og topografiske preferanser.....	27
10.2.2 Skadeomfang	28
10.2.3 Hovedproblem grågås.....	28
11 Tiltak - grågås.....	29
11.1 Beskrivelse av tiltak	29
11.1.1 Kunnskapsbehov.....	29
11.1.2 Kartlegging av grågåsbestand er ønsket grunnlag for tiltaksprioritering.....	29
11.1.3 Jakt som bestandsregulerende tiltak, jaktorganisering, kunnskapsformidling.....	29
11.1.4 Tidlig jaktstart.....	29
11.1.5 Eggsanking / punktering av egg som bestandsregulerende tiltak	29
11.1.6 Jaging, skremmeanordninger.....	30
11.1.7 Fysiske hinder.....	30
11.1.8 Betinget fellingstillatelse av grågås som gjør spesiell skade	30
11.2 Tiltak oppsummert i tabell - grågås	31
11.3 Kommentarer til tiltakene	31
11.4 Områder med tidligjakt	31

Innledning

I Vesterålen har det i mange år vært konflikter mellom landbruksinteresser og gjess. Utfordringene er todelt. Hvitkinngås og kortnebbgås bruker areal i kommunene Hadsel, Sortland, Andøy og Øksnes. Disse to artene mellomander under vårtrekket til Svalbard, og bruker engarealet i Vesterålen som et viktig beite for å bygge opp fettreserver om våren. De arktiske gjessene på vårtrekk forringer landbruksavlingene på arealet de beiter; både gjennom å være en direkte beitekonkurrent til beitedyr om våren, samt å redusere avlingsmengdene på areal som høstes maskinelt.

Den andre utfordringa er grågås. Grågås hekker i Vesterålen. Grågåsa bruker landbruksareal som beite gjennom store deler av vekstsesongen. Grågåsa bruker areal i alle kommunene som planen omfatter.

I forbindelse med rulleringsarbeidet, har det vært ei styringsgruppe bestående av:

Svein Arne Helland, Jeger- og Fiske Forening

Johnny Bakken, Norges Ornitologisk Forening (NOF) / NINA

Jan Theodorsen, Bonde og Småbrukerlag

Knut Johnny Enoksen, Bondelaget

Karl Peder Haugen, Vesterålskommunene

Styringsgruppa har vært aktiv med innspill, og rådgivende i forhold til forvaltningsplanens innhold. Landbrukstjenesten Midtre Hålogaland ved Arild Jakobsen har hatt sekretariatsfunksjonen på vegne av Vesterålskommunene. Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) ved Ingunn Tombre og Arne Follestad, har ytt viktige bidrag til forvaltningsplanen.

Forord med viktigste endringer i revisjonsarbeidet

Kommunene i Vesterålen utarbeidet i 2007 «Forvaltningsplan for kortnebbgås, hvitkinngås og grågås i Vesterålskommunene.» I 2009 var planen politisk godkjent i alle de enkelte kommunene. Planen ble laget på oppfordring fra Fylkesmannen i Nordland. Planen skal nå rulleres. Dette er en **revisjon** av den opprinnelige planen.

De viktigste endringer/justeringer i revidert plan er:

- NINA (Norsk Institutt for Naturforskning) har gjennom sitt arbeid dokumentert vesentlige endringer siden forrige rapport ble skrevet. Hvitkinngåsa har “overtatt” Vesterålen – kortnebbgåsa står lenger i Trøndelag, og de fleste av disse flyr direkte til Svalbard. Kun på slutten av migrasjonsperioden, opplever man at noen få store flokker lander i Vesterålen – disse står her bare i kort tid.
- Tilskudd for friareal for arktisk-hekkende gjess, avtales for en periode på et år. Tilskuddet er basert på de nyeste, tilgjengelige tellinger, korrigert for droppings-tellinger (ekskrement-telling). Tilskudd forutsetter at gjessene får beite arealet. Planen søker å sikre at tilskuddet står mest mulig i samsvar med beitetrykk og ulemper som følge av dette.
- Det årlige tilskuddet foreslås fortsatt gradert i tre satser, etter belastningsgrad. Styringsgruppen foreslår videre at innslagspunktet for berettigelse til tilskudd heves. Dette for å oppnå høyere sats for de som opplever størst skader. Areal med liten eller ingen observasjon av gjess, skal ikke lenger være en del av ordningen. Det forutsettes også at areal som ikke høstes, faller ut av ordningen.
- Nye forsøk bekrefter at beitetrykket og avlingsreduksjonen/driftsulempene fortsatt er store på areal som har store mengder arktiskhekkende gjess som beiter i april/mai.
- Landbruksnæringa opplever at utfordringene med grågås er betydelig økt, spesielt i vekstsesongen. Det finnes ikke tilskuddsordning for grågåsskader per dags dato. Grågåsbestanden i regionen er lite kartlagt, og styringsgruppen ønsker mer kunnskap om denne arten. Det oppfordres til oppstart av et prosjekt “grågås”, som har til hensikt å dokumentere både bestand og problem knyttet til denne. I tillegg foreslås det noen tiltak, som kan redusere problemet på kort sikt.

1 Mål

1.1 Hovedmål

Planen skal legge til rette for langsiktig forvaltning av gås, samtidig som den skal redusere konflikter mellom gås og landbruksnæringa.

1.2 Delmål

Planen skal fungere som et styringsdokument for forvaltningsmyndighetene. Planen skal fungere som et oppslagsverk, gjennom å belyse mulige tiltak av konfliktdempende karakter.

2 Metode

I forbindelse med rulleringen av planen, er arbeidet som tidligere er gjort med utarbeidelse av den originale planen, brukt som en ramme for dette arbeidet. Styringsgruppa har vært brukt aktivt i planutforminga, og det har vært snakket med berørte grunneiere innenfor landbruket i kommunene. Planen har konkretisert mål og tiltak som er innenfor rammen av nasjonalt lovverk.

Norsk institutt for naturforskning (NINA) i samarbeid med Danmarks miljøundersøgelser (DMU) har gjennomført detaljerte tellinger av kortnebbgås og hvitkinngås i Vesterålen. Dette gir oss informasjon om hvor lenge individene av Svalbardhekkende gjess oppholder seg i området og hvordan det individuelle forflytningsmønsteret er under oppholdet. Materialet fra tellingene omgjøres til beitedøgn, og tallene som legges til grunn er gjennomsnittstall fra siste tre år. Dette kombineres med tallmateriale fra telling av gåseekskrementer i utvalgte områder (droppings-tellinger), som relevant supplement. Observasjoner i Vesterålen gir en pekepinn på skadeomfang, og kan belyse mulige, aktuelle tiltak. Avlingstap på grunn av beiting av gjess er senere år dokumentert gjennom undersøkelser utført av Landbrukstjenesten Midtre Hålogaland i perioden 2012-2015.

3 Lovverk og konvensjoner

3.1 Naturmangfoldloven og viltloven

[Naturmangfoldloven](#) fra 2009 er det styrende lovverk for norsk viltforvaltning sammen med [Viltloven](#) da denne planen ble utarbeidet. Målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder. Så langt det er nødvendig for å nå dette målet ivaretas også artenes økologiske funksjonsområder og de øvrige økologiske betingelsene som de er avhengige av.

Viltloven har som formål at viltet og viltets leveområder skal forvaltes i samsvar med naturmangfoldloven og slik at naturens produktivitet og artsrikdom bevares. Innenfor denne ramme kan viltproduksjonen høstes til gode for landbruksnæring og friluftsliv.

3.2 Nasjonale bestemmelser

Det finnes nasjonale bestemmelser og retningslinjer for forvaltning av viltlevende arter som gjess. Miljødirektoratet gir informasjon om jakttider for jaktbare arter, og her er det regionale forskjeller i enkelte tilfeller (evt. lokal dispensasjon er ikke hensyntatt). I perioden 1. april 2012 - 31. mars 2017 er jakttidene for grågås i Nordland ned til Rana og Rødøy 15.08-23.12. I perioden 1. april 2012 - 31. mars 2017 er jakttidene for kortnebbgås i Nordland ned til Rana og Rødøy 21.08-23.12.

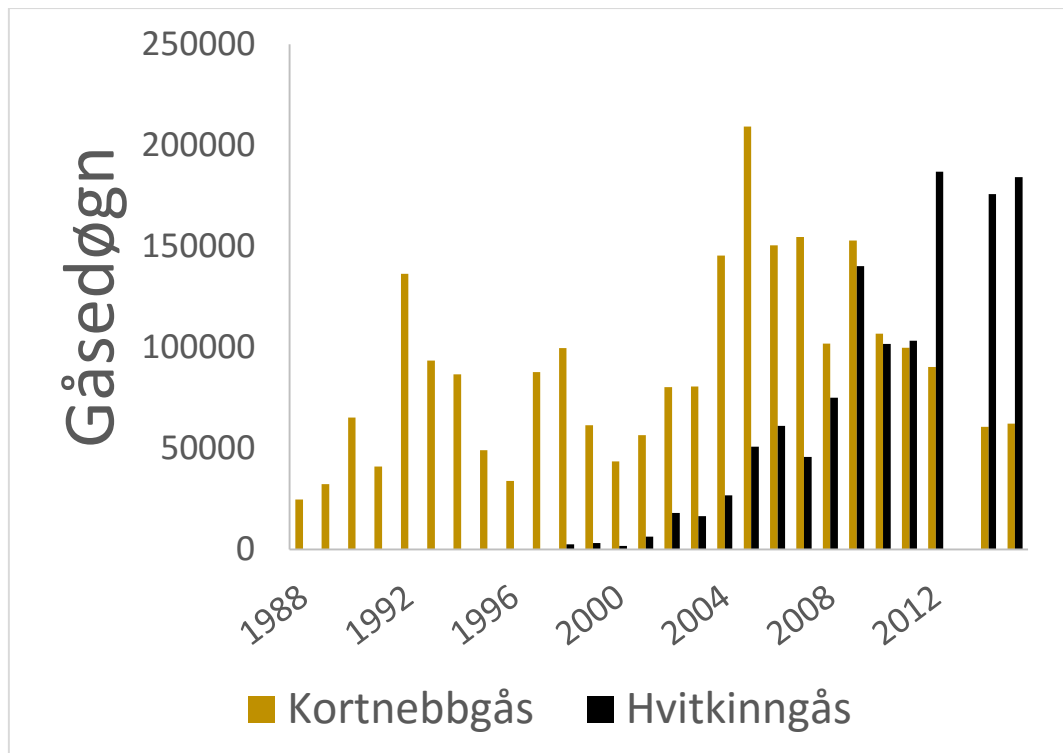
3.3 Internasjonale avtaler

De fleste gåsearter berøres av internasjonale avtaler, som også Norge har forpliktelser til. Disse avtalene gir forpliktelser som påvirker vår forvaltning av gjess. Vi ser først og fremst dette i praksis gjennom jakttidsordninger og evt. jaktforbud. Hvitkinngås, som er en av tre arter i denne lokale forvaltningsplanen, har gjennom Bernkonvensjonen jaktforbud per tiden, ettersom den internasjonalt er i en rødlistekategori på grunn av begrenset antall. De internasjonale avtalene som Norge må forholde seg til i forbindelse med forvaltning av gås er:

- **Bernkonvensjonen**
Bernkonvensjonen verner europeiske arter av ville planter og dyr og deres naturlige leveområder. Avtalen gjelder i første rekke vern av arter og områder som krever samarbeid mellom flere stater, og den legger særlig vekt på vern av truede og sårbare arter og dyrearter som vandrer over større områder. I de senere år har partsmøtet også fokusert på Bernkonvensjonen som et mulig regionalt redskap for gjennomføring av relevante mål vedtatt i Konvensjonen om biologisk mangfold.
- **Biodiversitetskonvensjonen**
Konvensjonen har som formål å bevare av biodiversitet, sikre bærekraftig bruk av biodiversitetens komponenter, og sikre rettferdig fordeling av godene som fremkommer ved bruk av genetiske ressurser.
- **Bonnkonvensjonen**
Det primære hovedmål for Bonnkonvensjonen er å være en global avtale som beskytter trekkende arter av ville dyr.
- **Ramsarkonvensjonen**
Konvensjonens mål er definert som: å bidra til bevaring og fornuftig bruk av våtmarker gjennom lokale, nasjonale og globale tiltak og internasjonalt samarbeid, for å bidra til bærekraftig utvikling i hele verden.
- **Vannfuglavtalen**
Målsettingen med avtalen er å oppnå og opprettholde en gunstig bevaringsstatus for trekkende vannfuglarter, eller gjenopprette en slik status.

4 Aktuelle arter I – kortnebbgås og hvitkinngås

Forvaltningsplanen for gjess i Vesterålen omhandler tre ulike arter; hvitkinngås *Branta leucopsis*, kortnebbgås *Anser brachyrhynchus*, og grågås *Anser anser*. Grågås omtales i et egne kapittel (se kapittel 10 og 11). Hvitkinngåsa og kortnebbgåsa beiter eng i Vesterålen fra slutten av april til slutten av mai. Mens det tidligere var kortnebbgåsa som var den dominerende arten av disse to, kan man nå se at det er hvitkinngåsa som er klart dominerende (figur 1 under).

Figur 1: Antall gåsedøgn i Vesterålen for kortnebbgås og hvitkinngås.

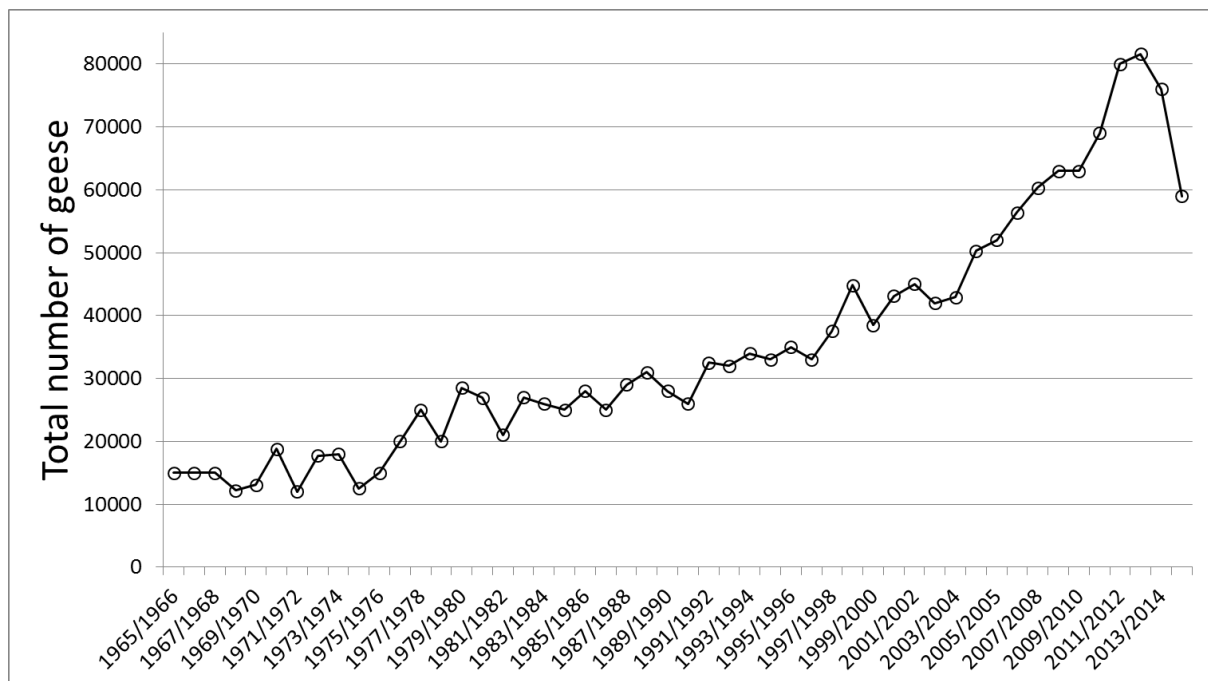
4.1 Kortnebbgås *Ancer brachyrhynchus*

Det finnes to hekkebestander med kortnebbgås i verden. Den ene bestanden er de islandske/grønlandske fuglene som overvintrer i Storbritannia. Den andre bestanden er Svalbardbestanden som overvintrer hovedsakelig i Danmark, Nederland og Belgia.

Bilde 1: Kortnebbgås - foto: Ingunn Tombre

Bestanden som hekker på Svalbard har økt fra ca. 10.000 individer i 1930-1950, til en bestand på 59.000 individer i mai 2015. Dette er 22% lavere enn i 2014 (J. Madsen m.fl., 2015) etter at det er gjort bestandsregulerende tiltak i form av jakt. Tidligere var Lofoten og Vesterålen eneste rasteplass i Norge under vårtrekket til Svalbard, men siden slutten av 1980-tallet er arten også begynt å mellomlande rundt Trondheimsfjorden i Nord-Trøndelag. Kortnebbgås observeres i Vesterålen i slutten av april, og i mai.

Figur 2: Bestandsutvikling hos Svalbardhekkende kortnebbgås i perioden 1965/66 til 2014/15. Etter Madsen et al.2015

Kortnebbgås på vårtrekk i Norge raster i dag fortrinnsvis i Trøndelag og i Vesterålen (figur 3) på vei til sine hekkeområder på Svalbard. Som for alle gjess som hekker i arktiske strøk, er medbrakte kroppsreserver til hekkeplassen viktige. Rasteplassene i Norge er derfor av stor betydning for at gjessene kan legge opp fettreserver til reproduksjonen, og det siste strekket på reisen til hekkeplassen .

Når gjessene ankommer Svalbard i siste del av mai, er det meste av vegetasjonen dekket av snø. Gjessene må derfor bruke av disse kroppsreservene for egen opprettholdelse og for produksjon av egg og rugingen av disse. Flere vitenskapelige studier har vist en positiv sammenheng mellom mengde kroppsreserver ved avreise fra rasteplassene om våren og antall unger produsert påfølgende sommer (Black m.fl. 1991, Ebbinge 1989, Ebbinge og Spaans 1995, Madsen 1995).

Figur 3: Trekkruta til den Svalbardhekkende kortnebbgås

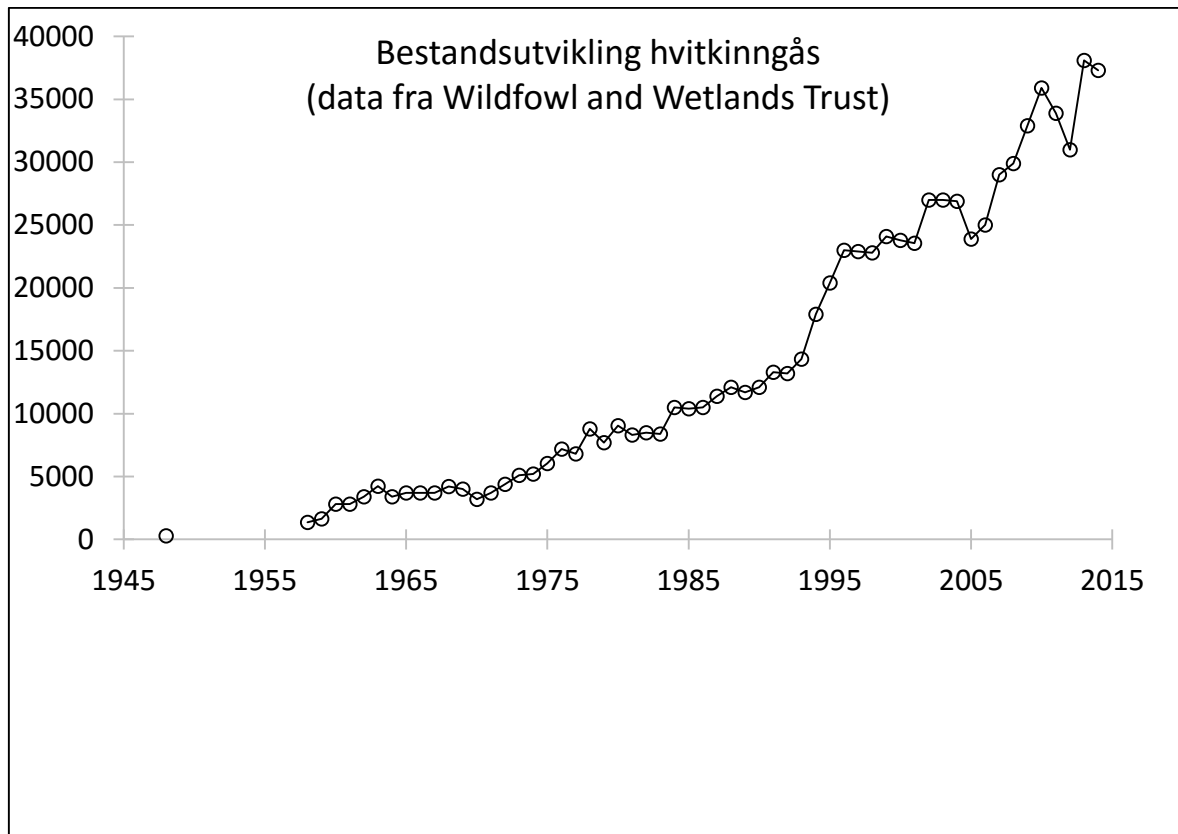
4.2 Hvitkinngås *Branta leucopsis*

Det finnes tre adskilte bestander av hvitkinngås. Disse tre hekker på henholdsvis Grønland, Svalbard og Russland/Baltikum. Av disse er det Svalbard-bestanden som er på vortrekk langs norskekysten (se figur 5). Denne bestanden overvintrer ved Solway-bukta på grensen mellom Skottland og England

Bilde 2: Hvitkinngås - foto: Johnny Bakken

Svalbard-bestanden av hvitkinngås var på grunn av hard beskatning nær å bli utryddet på slutten av 1940-tallet. Fra 1960-tallet var det en jevn økning i bestanden, og populasjonen var i 2014 på ca. 38.100 individer (Wildfowl and Wetlands Trust).

Figur 4: Bestandsutviklinga hos den Svalbardhekkende hvitkinngåsbestanden

Tidligere hadde hvitkinngås (bilde 2) på vårtrekket sitt siste stoppested på Helgeland før avgangen til Svalbard. Men i de senere år har hvitkinngåsa spredt Nordlands-beitet sitt nordover, og Vesterålen er blitt et sentralt stoppested for vårbeiting. På vårtrekket fra Storbritannia til Svalbard mellomander hvitkinngjessene i Vesterålen i siste halvdel av april, og i mai. Hvitkinngjessene trekker sørover fra Svalbard på høsten. De første gjessene returnerer til overvintringsområdene i Solway-bukta i siste halvdel av september.

Figur 5: Trekkroute for hvitkinngås

5 Problembeskrivelse

5.1 Skader på dyrka mark

Konsekvensene av beitinga av gjess er todelt. Den medfører et direkte avlingstap i skadeåret. Konsekvensene er større for saubruk som er avhengig av nok mengde vårbeite, da kvaliteten på nyspira grass i enga hverken lar seg erstatte med konservert fôr, eller et alternativt beite som ligger lokalisert slik at det ikke er i produksjon til rett tidspunkt. Gåsebeiting og øvrig beiting endrer konkurranseforholdet mellom plantearterne i enga, og medfører at de artene som har størst avlingspotensiale dør raskere ut. Dersom en gårdbruker vil holde avlinga på et høyt nivå, må han kompensere med kortere omløpstid på enga.

Flerårige planter, som enggrasartene, overlever vinteren ved å tære på opplagsnæring som ble samlet foregående vekstsesong. Om våren er næringsreservene på et minimum, og en del næring må brukes når planten setter nye skudd for å begynne den vegetative veksten. Dersom planten blir nedbeita om våren er det risiko for at det ikke finnes tilstrekkelig opplagsnæring til å sette nye skudd en gang til, og planteveksten vil da i beste fall reduseres. Det er betydelig forskjell på enggrasartene i evnen til å tåle hyppig beiting. Timotei, som er den viktigste grasarten i kultureng, er svært ømfintlig for vårbeiting. Timotei finnes i ulike andeler i det meste av engareal i drift.

Det er hvitkinngås som samlet sett forårsaker mest beiteskader om våren i Vesterålen, mens det for 8-10 år siden var kortnebbgås som var den største utfordringa. Problema med hvitkinngås og kortnebbgås synes å ha oppstått først på 70-tallet. Dette skyldes trolig to forhold. Bestandene av gjess økte sterkt, samtidig som vi fikk en intensivering av drifta på innmark. Veiledningstjenesten i landbruket har arbeidet for å få gårdbrukerne til å gjennomføre et vekstskifte med hyppigere fornying av eng. I frøblandingene som benyttes er timotei den viktigste arten, og denne arten er også svært ømfintlig for beitepress om våren.

Landbrukstjenesten Midtre Hålogaland har i perioden 2013-2015 gjort beitebur-registreringer. Forsøket har bestått av avlingsregistreringer på areal som har hatt beitepress av gjess, og avlingsregistreringer på areal på samme lokalitet som har vært inngjerdet, og dermed ikke beita av gjess. Burene har kun stått oppe i perioden hvor kortnebbgås og hvitkinngås har beitet arealet.

Forsøket ble opprinnelig oppstart i 2012, men rutene som skulle sikres mot beiting i 2012 ble rammet inn med band og tau. Band og tau var ikke tilstrekkelig for å holde gjessene ute, og det ble observert beitende gjess inne i rutene som ikke skulle beites. I 2013-2015 ble de beitefrie rutene gjerdet inn med nettingsgjerde som gjessene ikke kunne passere. Resultatene fra disse registreringene finner dere i tabellen under.

Tabell 1: Avlingsreduksjon som følge av beitinga til kortnebbgås og hvitkinngås

Årstall/Lokalitet	Selnes, Sortland	Vik, Sortland	Å, Andøy
2013	-16,0%	-27,0%	*
2014	-10,1%	-46,5%	-17,1%
2015	*	*	-17,2%

*Ikke målinger på denne lokaliteten for det aktuelle året

Til sammenligning registrerte Vesterålen forsøksring avlingstap som følge av gåsebeiting i åra 1985-1988, samt i 2003. Forsøket fra 1985-1988 viste en avlingsreduksjon som varierte mellom 6-26,5% (Vesterålen forsøksring, 1988), mens forsøket i 2003 viste en avlingsreduksjon som varierte mellom 3,6-17,6% (Vesterålen forsøksring, 2003). Prosentandelen er beregnet fra tørrstoffavling.

Bilde 3: Beiteburregistrering 15. mai 2015 på Vik i Sortland kommune, foto: Marvell Hanssen

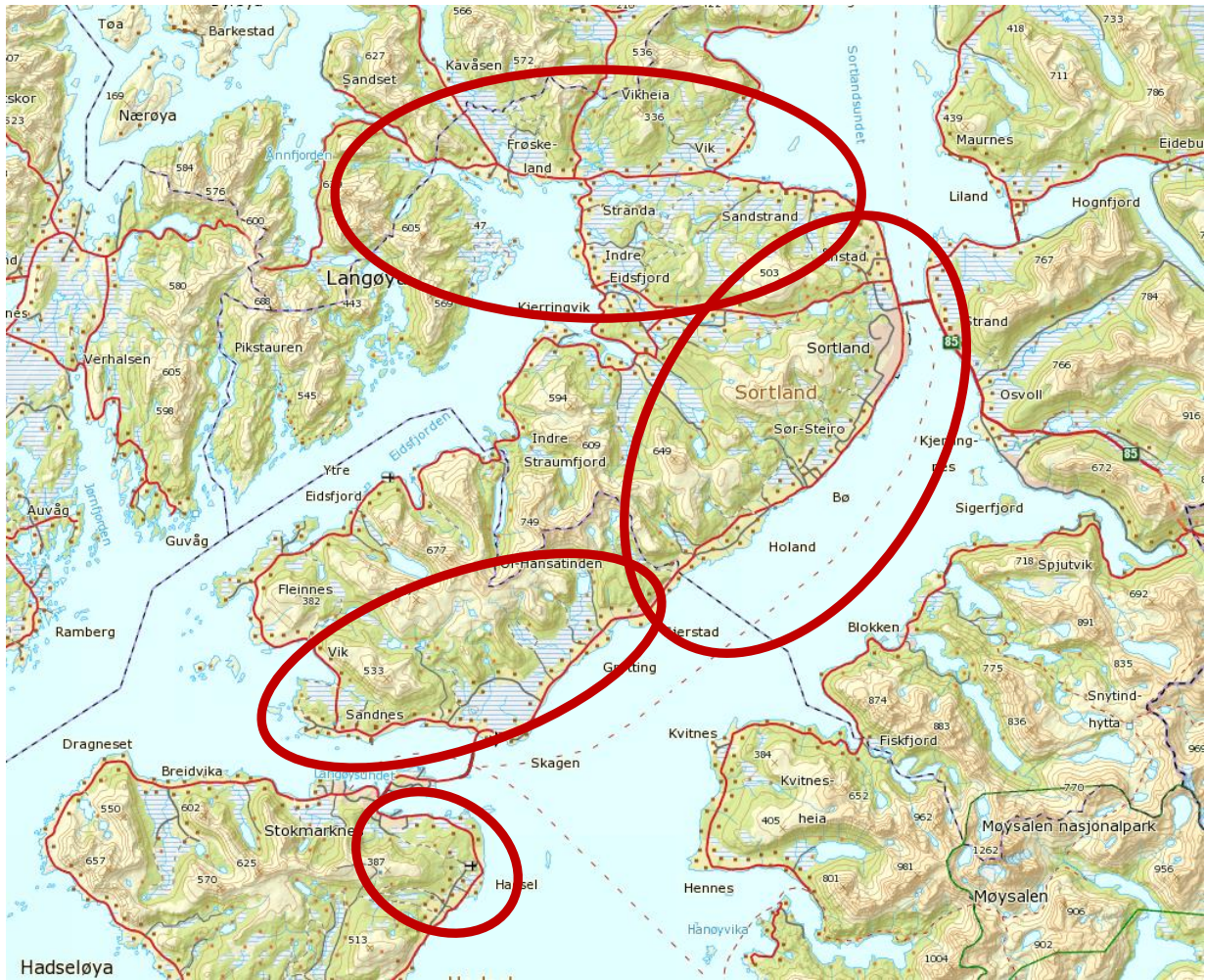
5.2 Geografiske og topografiske preferanser i Vesterålen

Kortnebbgås og hvitkinngås foretrekker arealer nært sjøen, og de hardest beita arealene er i hovedsak mellom strandsona og sterkt trafikkert vei. Enkelte steder der vegen går i strandsona bruker gåsa også arealer ovenfor vegen, men unngår normalt å komme for nært bolighus og byggefelt, med visse unntak om natta. Gåsa har klare preferanser med omsyn til nærhet til sjø og at den må ha åpne arealer med god utsikt.

Bilde 4: Kortnebbgjess og hvitkinngjess nær bebyggelse på Vik, foto: Johnny Bakken

Gåsetrekket til kortnebbgås og hvitkinngås er konsentrert til vestsida av Sortlandssundet og til indre deler av Eidsfjorden. Foruten disse lokalitetene i Hadsel og Sortland, beiter kortnebbgås og hvitkinngås i østre deler av Andøy, og på noen lokaliteter i Øksnes. Det er relativt lite kortnebbgås og hvitkinngås gås på Hinnøysida av Sortlandssundet.

Figur 6: Viktigste områder for kortnebbgås og hvitkinngås i Hadsel og Sortland

Figur 7: Viktigste områder for kortnebbgås og hvitkinngås i Andøy kommune

Figur 8: Viktigste områder for kortnebbgås og hvitkinngås i Øksnes kommune

5.3 Omfanget av landbruksareal som er med i tilskuddsordninga

Landbruksareal som stilles til disposisjon for at arktiskhekkende gåsearter kan beite, kan komme inn under ei årlig ordning som gir tilskudd i form av pengebeløp fra det offentlige, gitt visse kriterier. Det er ikke begrensninger i utøvelse av normal jordbruksdrift. Men jaging eller skremming er ikke tillatt på areal som får tilretteleggingstilskudd. I tabellen under er en oversikt over areal i Vesterålen som var med i ordningen i 2015.

Tabell 2: Tilskudd for tilrettelegging for gås i Vesterålen 2015

Sted	Høyt beitetrykk, daa	Høyt beitetrykk, kr	Middels beitetrykk, daa	Middels beitetrykk, kr	Lavt beitetrykk, daa	Lavt beitetrykk, kr	Antall søknader
Hadsel	107	32.100	369	66.420	223	17.840	10
Øksnes	87	26.100	400	72.000	283	22.640	5
Sortland	757	227.100	1.850	333.000	2.220	177.600	41
Andøy	468	140.400	2.270	408.600	1.332	106.560	21
Sum	1.419	425.700	4.889	880.020	4.058	324.640	77

5.4 Konsekvenser av skremming

Fra og med våren 1993 startet noen bønder i Sortland kommune en aktiv og systematisk jaging av kortnebbgås som beitet på dyrka mark i deler av kommunen. Denne strategien har vært opprettholdt siden oppstarten. Hensikten er å holde gjessene borte fra eiendommene slik at beiteskadene ble redusert. I disse områdene kan både antall gjess som brukte området, deres forflytningsmønster, beiteadferd og reproduksjonssuksess ha blitt påvirket. Innsamlede data fra forskning viser at jaging har stor påvirkning på gjessenes kondisjon. I områder med systematisk jaging var kondisjonsutviklingen i gjennomsnitt negativ som følge av stresset jagingen påfører gjessene, mens det i de uforstyrrede områdene var ei positiv kondisjonsutvikling.

I en modell basert på innsamlede data, viser ulike data å ha ulik innflytelse på kroppskondisjonen gjessene har ved avreise til Svalbard. En lengre oppholdstid i Vesterålen virker positivt på kroppskondisjonen ved avreise, mens jaging vil påvirke kondisjonen negativt. Beregningene viser også at økt kondisjon ved avreise vil påvirke både hekkesuksessen på Svalbard, og antall unger medbrakt til vinterområdene positivt.

5.4.1 Konsekvenser av jaging for atferden

I de fleste områdene der gjessene systematisk jages bort fra markene, vil antallet som bruker disse markene reduseres. De kortsiktige effektene av jaging på gjessenes atferd er trolig en lokal forflytning innad i kommunen. De langsiktige effektene av jaging kan være en endret trekkstrategi. Det er dokumentert at under uforstyrrede forhold er Vesterålen et meget gunstig stoppested med tanke på muligheter for energioppbygging. Dette først og fremst fordi lysforholdene er gunstige hele døgnet og gjessene kan utnytte selv de minste marker relativt uforstyrret nattetid.

6 Skadeomfang av kortnebbgjess og hvitkinngjess

Store flokker kortnebbgjess og hvitkinngjess vårbeiter på tidlige, høyproduktive engareal i strandsonen langs vestsida av Sortlandssundet og i indre deler av Eidsfjord, samt østsida av Andøya. Mindre forekomster på vestsida av Andøya og nordlige deler i Øksnes. Beitinga gir redusert engavling i beiteåret, og reduserer engas varighet. Beitinga gir også tap av viktig beitefôr på våren, kanskje spesielt for saubesetninger.

Det er gjennomført registrering av avlingstap på areal beitet av kortnebbgås og hvitkinngås siste tre

vekstsosonger (2013-2015). Avlingstapet er i størrelsesorden 10,1%-46,5% for de arealene det er gjort avlingsregistreringer på.

Avlingstapet varierer både fra år til år, og innad i regionen. Avlingstapet som er dokumentert gjennom forsøk, viser at det er betydelige avlingsmengder som berørte gårdbrukere må erstatte. En ting er det konkrete økonomiske tapet i det rene avlingstapet. Det er flere tilleggsmoment som må belyses gjennom kartlegging av kostnader ved gåsebeiting.

7 Strategivalg

Som basis for strategivalgene i konflikten, ligger de nasjonale forpliktelsene Norge har tatt på seg i forhold til internasjonale konvensjoner. Dette omfatter konvensjonen om beskyttelse av trekkende arter av ville dyr (Bonn-konvensjonen), regional avtale under Bonn-konvensjonen om vern av trekkende vannfugl, den europeiske naturvernkonvensjonen (Bern-konvensjonen), konvensjonen om bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold (biodiversitetskonvensjonen), samt konvensjonen om vern av våtmarksområder av internasjonal betydning (Ramsar-konvensjonen).

Norge har et ansvar i forhold til forvaltningen av gåsearter som tilsier at gjessene må få beite for å kunne være reproduksjonsdyktige og overlevelsesdyktige. Samtidig har forvaltningen også et ansvar for å legge til rette for opprettholdelse av landbruksdrift på areal som er berørt av gåsbeiting.

Det er flere mulige landbruksmessige løsninger på slike interessekonflikter. Den ene er ordningen slik den fungerer i dag, der brukerne får et årlig tilskuddsbeløp for beiteskadene ved at det ved at det tilrettelegges tilstrekkelig med areal for beitende gjess. Den andre løsningen er, der det er mulig, et tilbud om et engangstilskudd til ervervelse av tilleggsareal for brukere med belastning. Den tredje løsningen kan være å tilrettelegge areal som ikke er i drift ved kultivering, slik at gåsebelastningen på de mest pressede engområdene reduseres.

8 Tiltak

Systematisk jaging vil kunne endre atferden og trekkrutene til gjessene. En endret trekkroute vil medføre at flere gjess bruker andre beiteområder som siste beitestopp på turen til Svalbard, eventuelt dra til Svalbard uten tilstrekkelig med reserver. Systematisk jaging i en region kan således medføre at gåsa får dårligere overlevelse og hekkesuksess på grunn av svekket kondisjon ved avreise til Svalbard. Alternativt flytter gjessene, og konfliktområdet, til et annet sted enn de områdene gjessene beiter på i dag. Gjessene har i utgangspunktet valgt dagens områder, både ut fra topografiske, geografiske og energetiske årsaker. Ut fra et artsforvaltningsperspektiv vil det således være ønskelig at gjessene fortsetter å bruke disse lokalitetene og at lokale løsninger på konfliktene etableres i eksisterende områder.

8.1 Beskrivelse av ulike tiltak

8.1.1 Årlig tilskudd

Tilskuddet fra LMD avtales for en periode på et år, basert på de nyeste tilgjengelige tellinger, korrigeret for droppings-tellinger. Tilskuddet forutsetter at gjessene får beite arealet. Det årlige tilskuddet er gradert i tre tilskuddsbeløp etter belastningsgrad. Det er ønskelig med videreføring av tre satser. Det forutsettes at areal med liten eller ingen observasjon av gjess, medfører at arealet ikke berettiges tilskudd. Det forutsettes at areal som ikke høstes heller ikke kan være en del av ordningen.

8.1.2 Engangstilskudd - nydyrking /kjøp av tilleggsjord

Støtte til nydyrking vil være en engangskompensasjon fra MD. Det må inngås avtale med det enkelte bruk som setter begrensninger for hva gårdbrukeren kan gjøre for å hindre gåsa i å beite. Avtalen bør tinglyses. Gårdbrukere som har beiteskader på eget areal, og som har dyrkingsjord, kan få økonomisk støtte til å dyrke opp areal.

Drift av et større areal medfører økte kostnader. Kostnadene vil blant annet avhenge av lokaliseringen av nydyrkingsarealet i forhold til driftsbygningen. Tilskuddet for denne ulempen må derfor fastsettes i hvert enkelt tilfelle. Ulempene med større driftskostnader kan anslagsvis settes som et tillegg til arealbehovet.

Støtte til kjøp av tilleggsjord må også være et engangstilskudd fra MD på linje med nydyrking, der det er et alternativ. Det bør være en forutsetning at erverv av tilleggsjord øker arealgrunnlaget. Støtten til å kjøpe tilleggsjord bør stå i rimelig samsvar til skadeomfanget av gåsebeitinga på gården. Begge disse beskrevne MD-tilskuddene får ikke konsekvenser for gårdens mulighet til å søke tilskudd gjennom LMD-ordningen.

8.1.3 Manuell jaging

Manuell jaging er en effektiv måte å få gjess til å forlate areal hvor de ikke er ønska. Tiltaket gir ingen løsning på konflikten mellom landbruket og gjess, dersom en ser utfordringen med beiting av landbruksareal i et utvidet perspektiv, da tiltaket vil føre til at gjess tar andre arealer i bruk. Tiltaket er tidkrevende, og er ikke aktuelt for areal som er med i tilskuddsordningen for tilrettelegging for beiting.

8.1.4 Innflygingshinder

Det har vært utprøvd tiltak for å lage innflygingshinder for gjess på areal hvor det har vært gjenlegg. Effekten av innflygningshindrene har vært lav, da den har begrenset effekt for å holde borte gjess. Tiltaket har ikke effekt som står i forhold til kostnadene med etablering av hindrene, og vurderes som et tiltak som bør ha svært lav prioritet. Tiltaket er ikke aktuelt for areal som er med i tilskuddsordningen for tilrettelegging for beiting.

8.1.5 Skremmeanordninger

Det finnes ulike typer skremmeanordninger i form av lydkanoner og skremmedukker, og i noen tilfeller har disse vært utprøvd i kombinasjon. Tiltaket har ikke effekt som står i forhold til kostnadene med investeringen, og vurderes som et tiltak som bør ha svært lav prioritet. Tiltaket er ikke aktuelt for areal som er med i tilskuddsordningen for tilrettelegging for beiting.

8.1.6 Kunnskapsbehov

Det må opprettes ei arbeidsgruppe som belyser og avklarer de reelle økonomiske kostnadene knyttet til beiteskadene. Gruppen må ha fagpersonell og gårdbrukere som er berørt av utfordringene. En rapport bør foreligge høsten 2017. Ansvar: Fylkesmannen.

Selv om man har mange års erfaringsmateriale, mener vi at det fortsatt må foretas tellinger (årlig) av gjess. Hvert annet eller tredje år anmodes det om droppingstillinger (ekskrementtelling), da dette er med på å kvalitetssikre tildelingen av miljøtilskudd.

8.2 Tiltak oppsummert i tabell

Tabell 3: Oppsummering av tiltak for kortnebbgås og hvitkinngås, og tiltakets finansieringskilde

Finansieringskilde	Konkrete tiltak	Formål	Hvor omsøkes tilskuddet
Landbruks- og matdepartementet (LMD)	Tilskudd til tiltak for å tilrettelegge beitearealer	Hensynta gåsas behov for å bedre kondisjon før avreise	Fylkesmannen, men søknad sendes kommunen
Miljøvern-departementet (MD)	Tilskudd til nydyrking, tilskudd til kjøp av areal	Sikre tilstrekkelig avling for gårdbrukere med lavere avling som følge av gåsebeiting	Fylkesmannen
Miljøvern-departementet (MD)	Tellinger av gjess (årlig) og droppings (enkeltår) til bruk i oppfølging av gåsbeiting (tilskudd)	Sikre en mest mulig rettferdig tilskuddsfordeling	Fylkesmannen
Miljøvern-departementet (MD)	Tilskudd til forsøk for å finne såtidspunkt og frøblandinger som er egna ved beitepress av gjess	Redusere avlingstap over år, redusere gjenleggs-kostnader	Fylkesmannen
AVKLARES m Jostein Øvervatn	Opprettelse av ei arbeidsgruppe som belyser og avklarer de reelle økonomiske kostnadene knyttet til beiteskadene.	Dokumentere kostnader	Fylkesmannen

8.3 Kommentarer til tiltakene

Det anbefales at ordningen med tre tilskuddssatser videreføres. Innslaget i de ulike tilskuddssatsene må justeres for å få ei mer rettferdig tildeling. Dette vil medføre at en del areal som i dag har tilskudd, kan falle utenfor ordningen. De som har størst beiteskader, får med nåværende ordning for lavt tilskudd. Med nåværende ordning er det for enkelt å komme inn i den laveste tilskuddssatsen. Ansvar: Kommunal forvaltning. Det er verdt å merke seg at det er klagemulighet på vedtakene rundt tilskuddstildelingen.

9 Gjennomføring

Forskrift om miljøtilskudd til jordbruket, Nordland (FOR 2013-06-25-834) har som formål å bidra til å redusere klimautslipp og forurensing, og sikre at biologiske, landskapsmessige og kulturhistoriske verdier i jordbrukets kulturlandskap ivaretas. I forskriftens §12 er «Miljøtilskudd til friarealer for gås» omtalt. Det kan gis miljøtilskudd til foretak som lar trekkende hvitkinngås og kortnebbgås beite på fulldyrka eller overflatedyrka arealer uten å bli jaget. Tilskudd gis per dekar, og med egne satser for lavt, middels og høyt beitetrykk. Fylkesmannen fastsetter tilskuddssatsene og kan sette nærmere vilkår for ordningen. Ordningen er en del av RMP-ordningen. Det søkes forskuddsvis, og det skal brukes samme tilskuddskategori som forrige år i forbindelse med søknaden. Dersom det er nytt areal som skal

omsøkes i ordninga, så må lokal landbruksforvaltning kontaktes for tildeling av en foreløpig sats som skal angis i forbindelse med søknaden.

Det er også behov for å gjennomføre en del andre typer tiltak. Der konkrete prøveordninger iverksettes hos den enkelte grunneier, er det ønskelig at bonden selv gjør en viss registrering av hvordan tiltakene fungerer. Det bør rapporteres årlig til kommunen, som på grunnlag av dette evaluerer de ulike iverksatte tiltakene. Hvordan dette organiseres bør avtales nærmere med den enkelte. I en forberedelsesfase bør det utarbeides avtaler for tilskudd, og tiltak som iverksettes bør nøye beskrives. Avtalene bør utarbeides av fylkesmannens personale, slik at det blir ens praksis for hele fylket.

9.1 Videreføring av forskning

I forbindelse med kontroll av fordelingen av LMD-tilskuddet, er det viktig at MD finansierer forskningstiltak som gjør at en har faglig korrekt forankring av fordelingen av tilskuddet. Dette oppnår man med gåsetellinger, slik som NINA har gjennomført de senere år, i kombinasjon med droppings-tellinger.

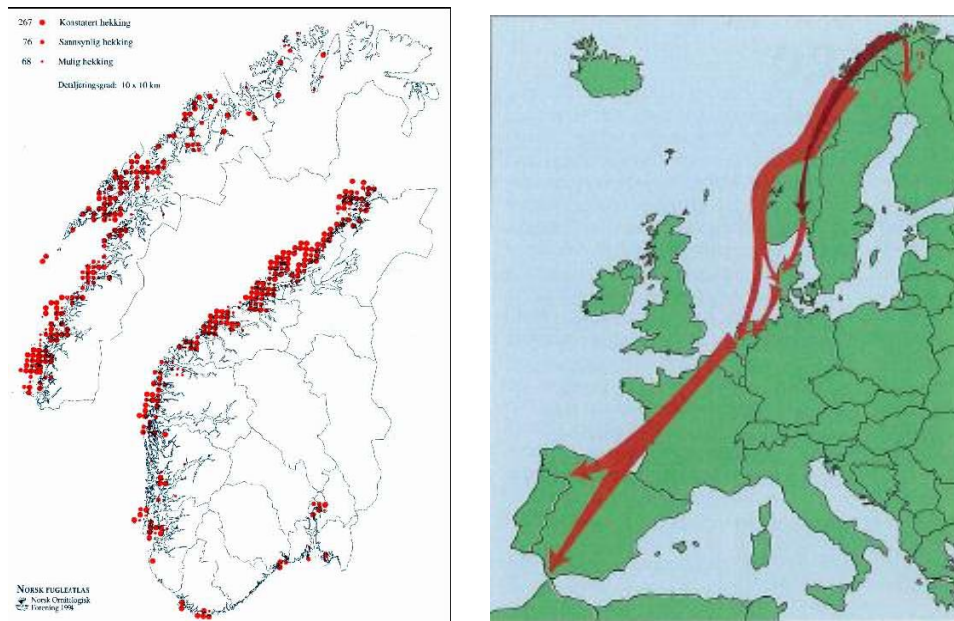
10 Aktuelle arter II - Grågås

10.1 Grågås Anser anser

Bilde 5: Grågås

Den norske bestanden av grågås er i 2015 estimert til å være rundt 18-21.000 hekkende par, eller ca 130.000 individer før høstjakta (Follestad, pers.med.). Av disse er det antatt å være ca. 6.500 hekkende par i Nordland, med en betydelig andel av disse på Helgelandskysten. Norske grågjess overvintrer i Spania og Nederland. Dette er hovedovervintringsområder for individer fra den nordvest-europeiske bestanden (Kristiansen, 2005). Grågjess hekker langs hele norskekysten, men hovedtyngden hekker fra og med Rogaland og nordover langs kysten til og med Nordland (figur 6). Gjessene ankommer hekkeplasser i Sør-Norge først i mars, mens på de minst brukte lokalitetene nord i Finnmark er ikke fuglene på plass før seint i mai (Follestad, 1994). Grågåsbestanden i Norge er i vekst. Men det er ikke gjort grundig kartleggingsarbeid for å dokumentere lokale/regionale bestand, og derfor er det noe usikkerhet rundt hvor stor grågåsbestandene egentlig er.

Figur 9: Hekkeutbredelse (til venstre) og trekkruiter (til høyre) til grågås *Anser anser*

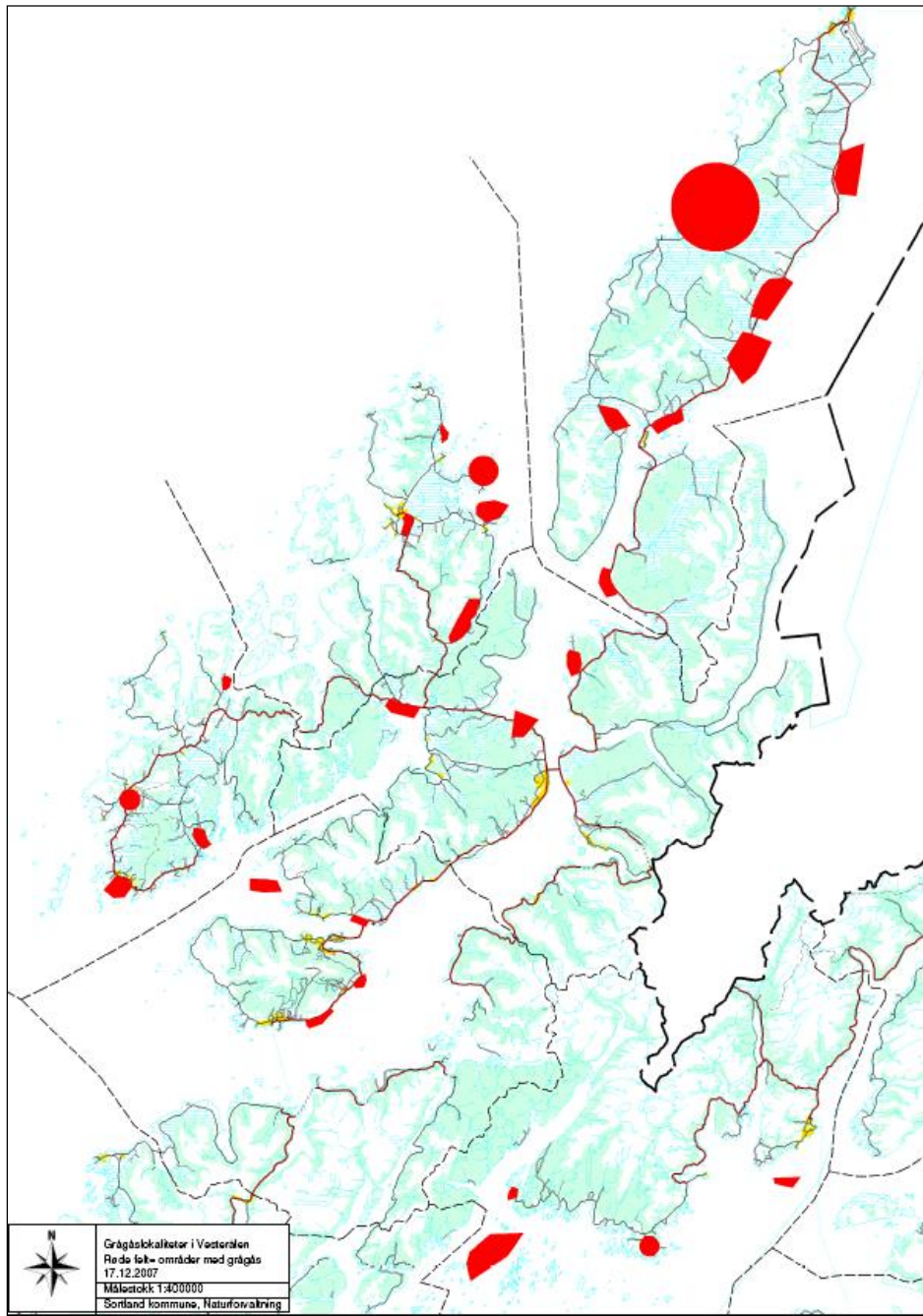
Grågåsa trekker hovedsakelig sørover i august. Figur 10 angir hovedtrekkrutene for grågås. Høsttrekket fra Troms og Finnmark foregår noe seinere enn fra hekkelokaliteter ellers i Norge. Høsttrekket fra de to nordligste fylkene skjer normalt i september.

10.2 Problembeskrivelse

Grågås gjør lite skade på det totale arealet i regionen sammenlignet med de arktiske gjessene. På noen lokaliteter er det både arktiske gjess og grågås, noe som gir arealet stor totalbelastning. Enkelte steder utgjør grågåsa et stort lokalt problem på sommeren, med betydelig avlingstap, og utfordringer i form av nedtråkket grasmark og gras tilgriset med avføring.

Det finnes ingen systematiske studier av grågås i regionen, foruten at de telles og stedfestes sammen med kortnebbgås og hvitkinngås på våren. Grågås som hekker i regionen benytter eng som oppholdssted og beiteområde. Det finnes ikke noen lignende årlig ordning som gir tilskudd til tilrettelegging for beiting for grågås, i form av pengebeløp fra det offentlige, slik det er for hvitkinngås og kortnebbgås.

10.2.1 Geografiske og topografiske preferanser

Figur 10: Lokaliteter med grågæss i Vesterålen (Johnny Bakken, pers medd., 2015)

Beiteskader av grågås er begrensa til mindre lokale områder i kommunene. Skadene synes å være mest knytta til hekkeplasser for grågås, men det er også arealer hvor det er en del gjellgås. I figur 7 er det en oversikt over lokaliteter i Vesterålen hvor det hekkes mer enn enkeltindivider av grågås, eller er større samlinger med gjellgås.

10.2.2 Skadeomfang

Det er ikke gjort noen avlingsskademålinger på areal som beites eller på annet vis forringes av grågåås i Vesterålen.

10.2.3 Hovedproblem grågåås

Hovedproblemet med grågååsbeitinga er at lokale, hekkende grågååsflokker beiter, trækker og griser ned engareal på sommeren. Grågååsflokkene gjør i tillegg lokalt stor skade på nye gjenlegg av eng, noe som vanskeliggjør engfornyelse.

Bilde 6: Grågååstråkk i eng på Andøy, foto: Knut Johnny Enoksen

11 Tiltak - grågås

11.1 Beskrivelse av tiltak

11.1.1 Kunnskapsbehov

Kartlegging av utbredelse og antall grågås i regionen er viktig for god forvaltning av grågås på sikt. Trenden lokalt og nasjonalt er at bestanden er i vekst. Og bønder i regionen melder om økende konflikt på areal tenkt til grovfôrproduksjon. Det er ønskelig å få en faginstans til å dokumentere utbredelsen av grågås i regionen, både for å kartlegge antall grågås, samt kartlegge lokaliteter benyttet av både hekkende par, og lokaliteter benyttet av infertile gjess og andre relevante nøkkeldata. En slik dokumentasjon kunne brukes som grunnlag for bestandsmål, og for å kunne sette inn målrettede tiltak for å nå bestandsmål. Ansvar: Kommunene.

11.1.2 Kartlegging av grågåsbestand er ønsket grunnlag for tiltaksprioritering

Det er ønskelig med kartlegging og dokumentasjon av grågåsutbredelsen i regionen, med tanke på å sette regionalt bestandsmål og tilpasse fremtidige tiltak. Tiltakene for å begrense skadeomfanget til grågås for å redusere bestandsregulering eller skremming, eller eventuelle endringer i grovfôrproduksjonen.

11.1.3 Jakt som bestandsregulerende tiltak, jaktorganisering, kunnskapsformidling

Lokal JFF kan kontaktes av grunneiere som ønsker det, for å få til organisert jakt. Det er et betydelig potensiale i samhandling mellom jegere og grunneiere. Ved organisert jakt kan grunneiere som selv ikke kan eller ønsker å jakte, få redusert bestanden av grågås gjennom å tilrettelegge for jegere. Ansvar: Grunneiere. I tillegg er kunnskap om grågåsa sentral for jegere, for at jakta skal bli effektiv. Det er ikke ønskelig at det skjer ei intensiv jakt de første dagene i jaktseasonen. Dette kan få gåsa til å flytte ut av regionen. Resultater fra utprøving av «Smøla-modellen» indikerer at jakt som bestandsregulerende tiltak fungerer mer effektivt dersom det er jakt en dag, og deretter er to dager med jaktpause, for så å gjenta intervallet. På denne måten skremmes ikke grågåsa ut av regionen, og jaktseasonen forlenges betydelig. Det må i denne forbindelse også være områder som er friområder, hvor det ikke er jakt på jakt dagene. Ansvar: Jegere. Det er viktig at jakta orienteres mot områder med hekkende par, og ikke mot områder som domineres av infertile grågås*. På Smøla har denne typen organisering av jakta gjort at 2015 ble tidenes beste jaktseason, i bestandsregulerende forstand. Over 700 grågjess ble felt på Smøla under årets jaktseason. * Se omtale av ønsket prosjekt med dokumentasjon av utbredelse av grågås i hele regionen. Det er også viktig at jakttidene som settes i løpet av døgnet muliggjør jakt på nattmorgenen i fra kl.04.00.

11.1.4 Tidlig jaktstart

Fremskynding av jaktstart på grågås til 10 dager før ordinær jaktstart for å forlenge jaktseasonen, og dermed gi større muligheter for bestandsregulering. Fremskynding av jaktstarten tilrettelegges lokalt av den enkelte vertskommune.

11.1.5 Eggsanking / punktering av egg som bestandsregulerende tiltak

Tillatelse til eggsanking/punktering av grågåsegg som tiltak for å redusere grågåsbestanden i særlig pressede områder. Et slikt tiltak vil kunne effektiviseres dersom det gjøres kartlegging av hekkebestander, med dokumentasjon av hekkeområder.

11.1.6 Jaging, skremmeanordninger

Manuell jaging er arbeidskrevende tiltak. Må gjennomføres i kombinasjon med bruk av friområder, for at ikke problemene skal flyttes til andre lokaliteter som ikke benyttes per i dag. Innkjøp av skremmeanordninger er en annen mulighet med lignende funksjon som jaging. Tiltakets effekt må forventes å være lav i forhold til kostnadene med investering i skremmeanordninger.

11.1.7 Fysiske hinder

På steder der gjessene ankommer de dyrkede arealene fra sjøsiden, kan en forhindre at gjessene tar i bruk dyrka mark ved å sette opp stengsler som f. eks. plastbånd, gjerder, leplanting, etc. (Follestad 1994). Dette er særlig effektivt under mytinga (i fjærfellingsperioden) når foreldrene ikke kan fly og ungene fortsatt er små. På denne måten kan en kanalisere beitingen fra områder med dyrka mark til områder der gjessene gjør mindre skade. For gjess som kommer over land, kan inngjerding av de mest verdifulle områdene være en løsning. Dette vil også være de mest attraktive områdene for gjessene der potensiale for beiteskader er størst. I en utprøvningsfase vil slike virkemidler være viktig for å prøve å løse skadeproblemene påført av grågås. Tilskudd til slike tiltak finansieres gjennom MD-midler.

11.1.8 Betinget fellingstillatelse av grågås som gjør spesiell skade

På steder der grågjessene gjør spesiell skade, er det mulig å søke kommunen om betinget fellingstillatelse for å ta ut spesielle skadedyr utenom jaktseasonen. Dette er ikke ment som bestandsregulerende tiltak, men som tiltak for å ta ut individ som gjør spesiell skade på et aktuelt tidspunkt. Det bør ikke gis fellingstillatelse i perioden 1.-20. mai på areal som har arktiskhekkende gjess.

11.2 Tiltak oppsummert i tabell - grågås

Tabell 4: Oppsummering av tiltak for grågås, og tiltakets finansieringskilde

Finansieringskilde	Konkrete tiltak	Formål	Hvor omsøkes tilskuddet
Miljøverndirektoratet	Kartlegging av hekkende bestand, lokaliteter for gjellgås, og utbredte beiteområder.	Grunnlag og spissing av tiltak.	Viltfondsmidler
Miljøvern-departementet (MD)	Etablering av fysiske hindere, skremmeanretninger.	Redusere skadeomfanget av beiting og tilgrising på enga, evt. verne gjenlegg. (Gjøre enga til en mindre attraktiv beiteplass for gåsa.)	Fylkesmannen (viltfondsmidler)
Annen	Flytte frem jaktstart på grågås 10 dager før ordinær jaktstart	Bestandsregulering. Minske lokale skader på eng. Gjøre gåsa til en ressurs for gårdene som benyttes til beite.	Fylkesmannen
Miljøvern-departementet (MD)	Jaktkurs; øke kunnskap om grågås og grågåsjakt ved å holde jaktkurs for grunneiere og jegere.	Øke kunnskap omkring jakt av gås.	Fylkesmannen
Miljøvern-departementet (MD)	Tilskudd til forsøk for å finne såtidspunkt og frøblandinger som er egna ved beitepress av gjess.	Redusere avlingstap over år, redusere gjenleggskostnader.	Fylkesmannen
Annen / lokal JFF	Organisering av jakt.	Mer effektiv bestandsregulering	Utløser ikke tilskudd
Annen	Eggsanking / punktering av egg	Bestandsregulering	Utløser ikke tilskudd

11.3 Kommentarer til tiltakene

Det aller viktigste for grågåsforvaltninga er at kunnskapen om grågåsa økes gjennom dokumentering av utbredelsen og arealbruken til grågåsa i regionen.

Det er viktig at forholdene rundt jakt organiseres på en måte som sikrer en effektiv jakt med tanke på jakt som bestandsregulerende tiltak. Jaktkurs og jaktorganisering er nøkkelpunkter i denne sammenhengen.

11.4 Områder med tidligjakt

Vedlagt på de neste sidene er oversikt over områder for tidligjakt (se figurer). Øvrige områder er å anse som friområder. Nærmere kartlegging av aktuelle jaktområder, og aktuelle friområder, er tenkt som bakgrunn for fremtidige tiltak (se 11.1.2).